

EDITORIÁL

Cieľom monotematického čísla *Nespoľahlivý rozprávač interdisciplinárne* je spoločné interdisciplinárne uvažovanie o podobách nespoľahlivého rozprávania a rozprávača vo fikciónálnych a faktuálnych naratívoch, ktoré predpokladá rovnakú textovú (naratívnu) bázu a zároveň zohľadňuje aj mimetickú úroveň skúmaných naratívnych textov.

Od roku 1961, keď Wayne C. Booth uviedol do literárnej vedy pojem tzv. nespoľahlivého rozprávača, vzniklo v spojitosti s analýzou literárnych textov množstvo ďalších kritických podnetov, ktoré uvedenú kategóriu výrazne modifikovali. Rozprávač bol podľa vtedajšieho Boothovho presvedčenia spoľahlivý vtedy, keď koná v súlade s normami diela, respektíve normami implicitného autora; v opačnom prípade je nespoľahlivý. Boothova definícia vyznačila jednu líniu chápania nespoľahlivosti, ktoré je vnímané ako textovo imanentný fenomén. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa v naratologických diskusiách objavujú koncepty, ktoré za meradlo nespoľahlivosti už nepovažujú implicitného autora, ale hodnoty skutočného čitateľa. Kognitívny obrat umožňuje vnímať nespoľahlivosť ako výsledok čitateľských interpretačných stratégií, ktoré sú podmienené kultúrne a historicky.

Uvedené teoretické premisy reflektujú aj niektoré príspevky tohto čísla, respektíve sa usilujú obidve koncepcie vhodne prepojiť. Na pozadí zvolených literárnych textov svetovej prózy hľadajú autorky a autori všeobecné podmienky, prostredníctvom ktorých by sa výpovede rozprávača dali klasifikovať ako nespoľahlivé. Ak je napríklad prítomnosť personalizovaného rozprávača vnímaná ako jedna z podmienok na vytvorenie nespoľahlivosti, môžeme si položiť otázku, či existujú prípady, keď naopak heterodiegetické rozprávanie posilní personalizovaného rozprávača. Aký vplyv ďalej bude mať na ontológiu rozprávača a otázku spoľahlivosti naratív, v ktorom fiktívne svety formuje vždy iný rozprávač, ktorý sa oproti predchádzajúcemu svetu a jeho rozprávačovi javí ako autor?

Koncepcia nespoľahlivého rozprávača, respektíve nespoľahlivého rozprávania, je ešte stále doménou literárnovednej naratológie, ktorá jej platnosť overuje v prostredí literárnych fikciónálnych naratívov. Hlavným cieľom tohto čísla je však úsilie preniesť problematiku nespoľahlivosti do oblasti faktuálnych textov a položiť si tak niekoľko principiálnych otázok: Ako sa nespoľahlivosť prejavuje s prihliadnutím na mimotextovú mimetickú rovinu? Aký to bude mať dopad na vzťah rozprávača a autora? Jedna skupina autorov otvára hranicu medzi fikciónálnym a faktuálnym rozprávaním prostredníctvom analýzy autobiografických textov s cieľom preskúmať povahu autobiografického rozprávania v zmysle konštrukcie vlastnej identity, čím je sproblematizovaná referenčná rovina autobiografie. Podobne sa o autobiografickom rozprávaní dá uvažovať aj z pozície naratívnej psychológie, kde je do popredia záujmu vysunutá rekonštrukcia životného príbehu a osobnej identity. Aj iné druhy faktuálnych naratívov, napríklad psychoanalytický a historiografický, umožňujú literárnym vedcom kompetentne posúdiť ich špecifickú podobu nespoľahlivosti. Do akej miery je napríklad spoľahlivá psychoanalytická reprodukcia príbehovej zložky literárneho diela? Aké významy môže nespoľahlivosť konotovať pri práci s historiografickým textom?

Položené otázky o podobách nespoľahlivého rozprávania a rozprávača vo faktuálnych naratívoch vyznačujú novú oblasť výskumu. Táto je, samozrejme, otvorená aj ďalším podnetom z oblasti iných typov diskurzu.

Juraj Dvorský